

rim, som en Tid har gjort sig gældende; det tredje (Kap. XIII) handler om Helligdomme, og det fjerde og sidste (Kap. XIV) om Helleristninger.

Angående disse sidste så er Forf. dog ikke den første, der får det »Huskud« (= sv. hugskott), at Helleristningerne skål-fremstille Stjerneverdenen. Dr. Lennard Åberg skrev 1841 i en Artikel i »Studier, Kritiker och Notiser« (Lund 1841) — efter at have påpeget Solen og Månen og henvist til de lappiske Trommer (den samme Vej som J. Bing nu gaar!) — »Finge jag gå längre uti mina framkastade tydningsförsök, skulle jag bestämma de små runda urgröpingarne, som ofte flockvis upptäckas, till att beteckna stjernor.« Han kom ikke langt med det; Brunius svarede (sammesteds p. 297) »att de rättare kunna antagas för mennisko- än »himla-kroppar« och at de åtminstone mer afse föremål på jorden än på himlen«. Nu er Tiden måske kommet, da man ikke mere vrænger ad Åbergs Udtalelse! — I Helleristningerne ligger sikkert en stor Skat, bare vi forstod at benytte den.

»Hjemligt Hedenskab« vil sikkert komme til at undergå Forvandlinger, en Skæbne som enhver Bog, der er den første i sin Slags, er udsat for. Men uden den første fik vi ikke en »forbedret« anden Udgave, derfor Tak til Dr. Gudmund Schütte, fordi han var den første, der gjorde »Forsøget på et samlet Overskue«.

Peter Skautrup.

WESTENHOLZ' PRISSKRIFT.

J. D. W. WESTENHOLZ: *Prisskrift om Folkemængden i Bondestanden* udg. af Alex. Rasmussen. M. P. Madsens Boghandel, Kbh. 1919. 164 S.

Den flittige lokalhistoriker, pastor Alex. Rasmussen i Kongerslev, offentliggjorde for et par år siden nogle brudstykker af ovennævnte gamle bog (i Historisk Aarvog for Randers Amt 1917) i den hensigt at bane vej for en fuldstændig udgivelse i lighed med Hans Ellekildes Junge-Udgave. Dette er nu sket, og Westenholz' bog, der udkom 1772, er dermed atter kommet til ære og værdighed. Trods det at den i sin tid vakte megen opsigt som indlæg i landbodiskussionen, blev den hurtigt glemt og blev først fremdraget ved festlighederne i 1888 af A. D. Jørgensen, der i en tale omtalte bogen med stor respekt¹⁾.

¹⁾ Hist. Afh. III, 167.

Bogen fremkom som besvarelse af en prisopgave udsat af det såkaldte »Generallandvæsens Kollegium« og lydende således: »Hvilke ere Aarsagerne, som hindre Folkemængdens Tiltagelse i Bondestanden i Danmark? og hvorledes kunde disse beqvæmst hæves, saavel ved Love immediate, som ved andre Indretninger mediate?« For at besvare opgaven har Westenholz, som var kapellan i Enslev og Gjerlev i Aarhus stift, meget nøje undersøgt alle forhold i Gjerlev by for at kunne bruge dem som model. Det turde dog være et spørgsmål, om en sådan generalisering er tilladelig. Tør man gå med til en sådan, har den ringe befolkningstilvæxt i bondestanden virkelig været betænkelig. Efter at have konstateret denne fremhæver W. årsagerne til misèren: godssystemet, fællesskabet, bøndernes usle kår og den deraf følgende uvilje mod at gifte sig og sætte børn i verden, de slette hygiejniske forhold, rømningerne fra landet, flugten fra bondegærningen i det hele taget.

Som midler til at afhjælpe disse uheldige forhold opstiller han mange radikale reformer, som f. ex. ophævelse af fællesskabet, afløsning af hoveriet, afskaffelse af tiende, udstykning af de store gårde etc.

Skriftet må nu tildels ses i belysning af trykkefrihedstidens almindelige literære situation. Efter ophævelsen af censuren 1770 vrimlede det med anonyme skrifter, der foreslog de utalligste reformer, mer eller mindre heldige. De fleste af disse skrifter er forlængst glemte, men det vilde være uretfærdigt at slå Westenholz i hartkorn med de elendige skriblere, som slyngede deres umulige produkter ud på markedet. Han er en alvorlig og meget rettænkende mand, i besiddelse af en udmærket iagttagelsesevne og et vist elskværdigt, beskedent væsen, der gør ham til en ganske indtagende personlighed.

Hans bog giver ofte sunde og forstandige domme, i enkelte tilfælde lidt naive. Hans velmente forslag til forbedringer er utallige og går så vidt, at han et sted vejleder bønderkonerne ved madkogning. Værdifuldest for nutiden er vel nok de mange kulturhistoriske oplysninger man får gennem bogen; men man må ofte være landøkonom for at kunne kontrollere hans opgivelser, f. ex. hans hypotese om studehandelens skadelighed.

Udgiveren har i sin indledning nævnt Joachim Junges kendte bog om den nordsjællandske almue som en parallel til W.s prisskrift, og vil gerne fremhæve den sidste på den førstes bekostning. Han bebrejder Junge hans overlæssede og over-

broderede stil, der vanskeliggør tilegnelsen for ulærde læsere; men dertil er at sige, at Junges bog oprindeligt slet ikke var bestemt for det store publikum, men kun for en kreds af venner, der havde forudsætninger for at forstå ham og alle hans lærde citater¹⁾. Forøvrigt har han ganske ret i sin ros af Westenholz' jævne og klare stil.

Junge polemiserer i sin bog mod W. i spørgsmålet om bondens dovenskab²⁾, og det har givet Ellekilde anledning til en sammenligning mellem de to forfattere³⁾, som begge er interessante personligheder. Junge er fynbo og har fynboens skepsis overfor sjællænderen. Han staar derfor ganske koldt og nøgternt overfor bonden, snarest betragtede ham med antipati og uvilje. Det har selvfølgelig sine iøjnespringende fordele for en forfatter at stå køligt overfor sit stof, men der kan vel ikke være tvivl om, at forfattere, som er så intimt i forståelse med de folk de skildrer som Westenholz (dobbelts beundringsværdigt for ham som født tysker) — og i vore dage H. F. Feilberg, og som ser med overbærenhed og inderlig medfølelse på dem i stedet for med Junges skepsis og uvilje, har større betingelser for at indfange læseren. Når Junges skrift desuagtet har overfløjet Westenholz', så skyldes det naturligvis dets langt større væld af kulturhistoriske oplysninger, der gør det til en kilde af rang. Westenholz' bog er nøje bestemt af den stillede opgaves omfang og behandler kun de problemer, der direkte eller indirekte knytter sig til den. Som helhed synes jeg altså ikke, at den står på højde med Junges.

Udgiveren fremhæver selv, at den vakte stor opsigt ved sin fremkomst; så meget mærkeligere er det da også, at større fremstillinger som N. M. Petersens eller Rønnings slet ikke nævner den. Udgiveren burde måske i sin korte, men fyldestgørende indledning have nævnet de to udførlige og refererende anmeldelser, der fremkom kort efter udgivelsen. Jeg citerer en enkelt passus af den ene⁴⁾: »Saa have vi da vel med Fornøvelse giennemlæst dette Skrift, som nok i Almindelighed indbefatter mange fortræffelige Sandheder, Anmerkninger og Forslag, men vel deriblandt ogsaa det, hvorved der kan være mere at tage i Betragtning, end det Forfatteren endten har indset eller eftertænkt. Vel laste vi det ikke, at Forfatteren med

¹⁾ Ellekildes udgave s. 8.

²⁾ Smst. s. 86 f.

³⁾ Smst. s. 40 f.

⁴⁾ Lærde Efterretninger 1773. Nr. 41. Den anden findes i Jacob Badens

»Critisk Journal« 1773. Nr. 4.

mange vel anbragte Steder af gamle Skribentere har søgt at stadfæste sin Meening, men os tykkes, at de kunde gjerne have været anbragte paa Dansk i et Skrift, som dog vel ikke egentlig er skreven eller trykt for lærde Læsere. Iligemaade kommer det os for, som han over nogle Ting har udladt sig med nogen mere end fornøden Omstændelighed, og at han paa nogle Steder gjerne kunde have fattet sig kortere. Men det hindrer ikke, at jo hans Skrift bliver i sit Slags et af dem, som fortjener Opmærksomhed, om ikke Biefald i alle Ting.◄

Aage Hansen.

LARS BJØRNBAK.

HANS JENSEN: *Lars Bjørnbak*. Kbh. 1919, Gyldendal.

Magister Hans Jensens Bog om Bjørnbak er i mere end een Henseende en Svale, der forhaabentlig bebuder en ny Sommer. For første Gang har her en Mand af Lavet taget et Emne af vor nyeste politiske Historie op til Behandling efter alle Kunstens Regler, og for første Gang er et Udsnit af Avislitteraturen gjort til Genstand for systematisk Gennemgang. Hans Jensen er en ung Mand, og han har ikke personlig kendt Bjørnbak; det har givet Bogen et Minus i Forhold til Partibøger som Bertelsens om Anders Nielsen og Christensens om Vilh. Lassen, Arbejder der iøvrig ikke naar op mod Hans Jensens i Beherskelse af Stoffet. Der mangler hos Hans Jensen trods al Forstaaelse noget af den Anskuelse af det levende Menneske, som ene giver en biografisk Skildring Fylde og Liv, og paa den anden Side har han heller ikke hævet sig til fuld Uildthed. Til Gengæld er den historisk-social Baggrund trukket op med klare og dybe Linier; man sporer den moderne Historiker i Bestræbelsen for at se Personernes Kampe som Reflekser paa Overfladen. Dette er udmærket; skal ikke dansk Politik i Provisorietiden og derefter fortone sig som de rene Kulisseinteriører, gælder det om at faa fat i Liniere ude i det brede Land. Det er sagt ofte nok, at Tiden efter 1866 aabner en vid Mark for danske Historikere, men Arbejdet bør ikke mindst ske ud fra de lokale, provinsielle Centre. Der sidder endnu rundt om i Landet Hundreder af Mennesker, som kan give Besked om Tanker, Følelser og Begivenheder i den »store Prokuratorstrid◄; det vilde være en fortjenstfuld Gerning at samle deres Viden og bringe den frem for Lyset.